

Aegade hämarusest kerkinud „Giselle“

12.05.2017

Sirje Keevallik. Sirp

Adolphe Adami ballett on 176 aastaga säilitanud üllatavalt kangekaelselt oma esialgse näo ega ole kannatanud sel määral ümbertegemise all nagu Pjotr Tšaikovski balletid. Estonia „Giselle“, helilooja Adolphe Adam, libreto autorid Jules-Henri Vernoy de Saint-Georges, Theophile Gautier ja Jean Coralli, originaalkoreograafia autorid Jean Coralli ja Jules Perrot (Marius Petipa redaktsioonis), koreograaf-lavastaja Mary Skeaping, originaalkiijindiise autor David Walker, valguskunstnik David Richardson, dirigendid Vello Pähn, Lauri Sirp ja Kaspar Mänd. Tantsivad Alena Škatula, Deniss Klimuk, Elisabetta Formento, Anatoli Arhangelski, Luana Georg, Sergei Upkin, Bruno Micchiardi, Marita Weinrank jt. Esietendus 7. IV Estonias.

Vanad balletid on harva jõudnud meieni sellistena, nagu need alguses olid. Põhjusi on mitu. Esiteks on tahtnud mõjukad (või mõjukate toetajatega) baleriinid näidata, mida nad oskavad, ja nõudnud eriti keerukate variatsioonide lisamist sinna, kus nad saaksid särada. Teiseks tunduvad mõned stseenid, eriti pantomiimid, olevat ajast ja arust, sest tants võiks ju rääkida iseenda eest. Kolmandaks on väiksematele lavadele raske üle kanda seda, mis mahub suurele lavale: rühma tuleb kärpida või liikumine suurel diagonaalil asendada liikumisega nurga all. Neljandaks ... aga seda peab küsima koreograafilt, sest raske on aimata, milline on tema ettekujutus ja eesmärk.

Kui ülestõusmispühade eel esietendus „Giselle“, olin ootel, et näen midagi hoopis teistsugust kui senini Estonias, Vanemuises, Moskva Suures Teatris, Maria teatris või La Scalas. Aga ei. See tähendab, et „Giselle“ on 176 aastaga säilitanud üllatavalt kangekaelselt oma esialgse näo ega ole kannatanud sel määral ümbertegemise all nagu Tšaikovski balletid. Tõsi, Mary Skeaping on teinud kõik endast oleneva, et originaalversioon välja kaevata, aga 1971. aastal oli see juba äärmiselt raske, kuigi ta ise oli olnud 1920. aastal selles balletis laval koos Anna Pavlovaga ning teda abistas

taastamisel tollal juba 86aastane Tamara Karsavina. Lisaks kõigele ei saanud ka need kuulsad baleriinid mäletada ürgset algversiooni, sest juba 1884. aastal oli Marius Petipa lisanud sinna mitu variatsiooni, millest kolm on muutunud kanooniliseks. Neist tuntuimad on Giselle'i esimese vaatuse pas seul, millele kirjutas Petipa tellimusel muusika Riccardo Drigo, ja teise vaatuse suure pas de deux variatsioon esimese vaatuse teemale „armastab, ei armasta“, mille muusika autor on Cesare Pugni. Nende variatsioonideta poleks „Giselle“ ka see, mis ta on.

Mis siis vahepeal „Giselle'iga“ juhtunud on? Jätame kõrvale Mats Eki 1982. aasta lavastuse, kus tantsitakse paljajalu ja teine vaatus toimub hullumajas. Jätame kõrvale ka Akram Khani 2016. aasta ultramodernse versiooni English National Ballet' tantsijatele. Selgub, et muutunud on õige vähe.

Esimeses vaatuses on algversiooni libreto järgi Giselle'i ema jutustus hauast tõusnud noortest neidudest, kes tantsu vihuvad. Kõik juuresviibivad külatüdrukud on hirmust kanged. Ainult Giselle kinnitab, et tema ei karda midagi ja tantsib nii elusa kui ka surnuna. Seda pantomiimi näeb nüüd Estonias ja võib näha ka The Royal Ballet' lavastuses. Tuleb tunnistada, et ilma kavalehte lugemata pole võimalik siit suurt midagi aru saada. Järelikult on selle stseeni hilisem väljajätmine olnud õigustatud. Esimese vaatuse lõppu on Mary Skeapingil õnnestunud taastada Giselle'i ja Albrechti tõeliselt ajalooõnguline duett. Teistes lavastustes olen selle asemel näinud viinamarjapidu lõppemas galopiga, mis peaks ka kuuluma originaali juurde. Millegipärast on Mary Skeaping sellest loobunud.

Teises vaatuses on sissejuhatuseks kasulik näha, mida teevad vilid ööseks metsa jäänud meestega. Siin pole kavalehe abi vaja ja hiljem on üsna loogiline aimata, et Hilarioni ja Albrechti ootab sama saatus. Järelikult on nende stseenide hilisem ärajätmine balletti veidi kahjustanud. Unaruselt on toodud välja vilide agressiivne tants olukorras, kus nende võim hakkab Giselle'i ja Albrechti armastuse ees nõrkema. Kavalehelt sain teada, et see on vilide fuuga ehk allegro feroce. Tõepoolest näib, et vilid võtavad vihaga kokku viimase jõu.

Ajaloo prügikastist on välja kaevatud masinad Giselle'i kergitamiseks ja liigutamiseks. Jah, romantismi ajastul selliseid trikke tehti. Perrot ise tahtis Carlotta Grisit teises vaatuses trosside otsas lennutada. Grisi kartis veidi, ja õigustatult, sest kui seadeldist lavatöölisega katsetati, kihutas see täie hooga dekoratsioonidesse, ja trossid jäeti ära. Tõstukiga sõitmine aga ei meenuta kuidagi lendamist. Pigem imiteerivad lendu Myrtha võimsad grand jete'd ja Giselle'i soubresautd. Ka vilide arvukad arabeskid jätavad mulje, et nad tõusevad kohe õhku. Kahjuks aga polnud nende imeline hõljumine kahes leeris üle lava nii lummas nagu hilisemates versioonides, sest üldist pilti segasid esimestes ridades oma etteastet ootavad tantsijad. On palju mõjuvam, kui vilid sööstavad arabeskidesse kulisside vahelt nagu Suures Teatris või Pariisi ooperis. Seega on siin hilisemad muudatused teinud vaatepildi puhtamaks ja kaunimaks.

Mõtteainet andsid vilide käed. Nikolai Legat, kes 1903. aastal tantsis Albrechti rolli, on selgitanud, et randmete ristamisel rinnast allpool on oma tähendus: katoliku kombe kohaselt pannakse surnu käed niimoodi, kusjuures peopesad enda poole (croise) tähendab kaitset kurjade vaimude vastu, enda isiku varjamist. Seda kaunist kujundit on hilisemates versioonides ilmselt kuritarvitatud, nii et pole vahet, kas haudadest väljunud tütarlapsed tunnevad end surnute, pöörase tantsu jätkajate või kättemaksuhimuliste meestevihkajatena, mil käed on lausa tõrjuvalt avatud. Paistab, et Estonias on selle vahe väljatoomine taotluslik.

Ballett lõpeb nii, nagu seda tehakse tavaliselt praegu ja on tehtud kogu XX sajandi: Giselle hellitab pikalt nõrkenud Albrechti, enne kui hauda kaob. Siin pole Mary Skeaping riskinud taastada originaalvariandi lõppu, mis on hoopis teistsugune. Nimelt saabub koiduvalguses kalmistule Albrechti pruut Bathilde koos kaaskonnaga. Tasapisi hauda vajuv Giselle osutab Bathilde'ile, kes on laskunud põlvili ja sirutanud käe paluvalt Albrechti poole. See mõistab Giselle'i viimset soovi ega suuda sellele vastu seista. Ta murrab Giselle'i haualt mõned lilled, surub need huultele ja langeb meelemärkusetult Bathilde'i käte vahele, ümbritsetud õukonnast umbes samamoodi nagu esimese vaatuse lõpus Giselle külarahvast.

Kokkuvõttes võib öelda, et kõik saavad etenduselt elamuse. Need, kellele see on esimene kohtumine „Giselle'iga", poetavad ehk koguni pisara, sest nii koreograafia kaunidus kui ka esinejate väljendusrikkus mõjub vastuvõtlikule hingelaadile. Need aga, kes tulevad vaatama, mille poolest see lavastus erineb teistest, saavad targemaks. Mina paadunud balletihuvilisena ei suuda kunagi maha suruda meeleliigutust, kui algavad vilide tantsud.